

Jan Płóciennik-Turski

Szpalty pamięci : adwokat Jan Jacek Nikisch (1910-1996)

Palestra 41/1-2(469-470), 292-295

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Adwokat Jan Jacek Nikisch (1910–1996)

15 kwietnia 1996 r. zmarł w wieku 85 lat adwokat Jan Jacek Nikisch, wieloletni członek Wielkopolskiej Izby Adwokackiej w Poznaniu.

Adw. Jan Jacek Nikisch urodził się 16 sierpnia 1910 we Lwowie. Studia uniwersyteckie odbył na Wydziale Prawa Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1928–1932, zakończone tytułem magistra praw. W okresie studiów uniwersyteckich był aktywnym członkiem organizacji młodzieżowych, Młodzieży Wszechpolskiej, Obozu Wielkiej Polski, należał też do tajnej organizacji Stronnictwa Narodowego „Orzeł Biały”. Ponadto działał również w Polskim Związku Zachodnim – Oddział w Rawiczu. Po studiach pracował w kancelarii swojego ojca Jana Nikischa jako aplikant adwokacki, przygotowując się do egzaminu adwokackiego. Wybuch wojny w 1939 r. uniemożliwił mu zdanie egzaminu adwokackiego i wpisanie na listę adwokatów Izby Poznańskiej.

Jan Jacek Nikisch nocą 1 września 1939 r. opuścił nadgraniczny Rawicz, gdyż jako znany działacz Związku Zachodniego, narażony był na represje. W wędrówce za ochotniczym przydziałem do jakiegokolwiek jednostki wojskowej dotarł do Warszawy w dniu jej kapitulacji – 28 września 1939 r.

W grudniu 1939 r. Jan Jacek Nikisch nawiązał w Warszawie kontakt ze swoim przyjacielem z okresu studiów Witol-

dem Grottem, który przyjął go w poczet członków organizacji „Ojczyzna”, która powstała pod koniec września 1939 r. z inicjatywy Kiryła Sosnowskiego, Witolda Grotta i ks. infułata Józefa Prądyńskiego.

Organizatorzy przyjęli nazwę „Ojczyzna” nawiązując do przemówienia Ignacego Paderewskiego w Paryżu, który określił w nim Polskę jako „Ojczyznę wszystkich Polaków”. „Ojczyzna” nawiązała kontakt z rządem gen. Władysława Sikorskiego w Londynie i Komendą Związku Walki Zbrojnej w Warszawie. Z początkiem 1940 r. ukonstytuowało się w Warszawie kierownictwo „Ojczyzny”, w skład którego weszli: Witold Grott (jako kierownik) oraz prof. Zygmunt Wojciechowski z Poznania, dr Zdzisław Jaroszewski i Jan Jacek Nikisch.

W kwietniu 1940 r. „Ojczyzna” opracowała stojące przed nią zadania: udział w walce zbrojnej o niepodległość Polski i współudział w tworzącej się podziemnej sile zbrojnej; dążenie do przesunięcia granicy zachodniej do Odry i rozpowszechnianie w społeczeństwie polskim zrozumienia doniosłości dla Polski tego faktu oraz roli ziem zachodnich w życiu Polski; przygotowanie społeczeństwa do udziału w odbudowie życia polskiego na Ziemiach Zachodnich.

Organizacja „Ojczyzny” rozwijała się dynamicznie w oparciu o konspirację

w tzw. Warthegau oraz Polaków wysiedlonych z obszarów wcielonych do Rzeszy do tzw. Generalnego Gubernatorstwa. Wśród działaczy „Ojczyzny” nie zabrakło adwokatów i aplikantów wciągniętych przez Jana Jacka Nikischa (m.in. adw. Juliana Eborowicza, adw. Józefa Gąsiorowskiego, adw. Piotra Mosia, adw. dr. Kazimierza Pałacza, adw. Jerzego Płókarza, adw. Dominika Pogodzińskiego, adw. Teodora Sowińskiego oraz aplikantów adwokackich: Jerzego Gronowskiego, Romana Łyczywka, Mariana Metelskiego, Stanisława Smoszkiewicza i Kazimierza Tasiemskiego). Z inicjatywy m.in. kierownictwa „Ojczyzny”, w tym Jana Jacka Nikischa, powstał w Warszawie tajny Uniwersytet Ziem Zachodnich i połączony z nim tajny Instytut Morski, w których wykładali profesorowie Uniwersytetu Poznańskiego, Warszawskiego i Jagiellońskiego, a wśród nich adwokat poznański prof. Alfred Ohanowicz.

W połowie 1942 r. nastąpiła dekonspiracja Delegatury Rządu w Poznaniu oraz aresztowanie wielu członków „Ojczyzny”. Zginął wówczas wojewoda Adolf Bniński, Delegat Rządu na Ziemię Zachodnie oraz członkowie „Ojczyzny”, m.in. adw. dr Włodzimierz Krzyżankiewicz i aplikant adwokacki Stanisław Smoczkiewicz. Likwidacja delegatury poznańskiej spowodowała rozwiązanie Biura Zachodniego, które przekształcono w Biuro Ziem Zachodnich. Biuro to powierzyło kierownictwo „Ojczyzny” Janowi Jackowi Nikischowi, gdyż Witold Grott przeszedł do Departamentu Skarbu Delegatury Rządu.

W 1944 r. Jan Jacek Nikisch jako kierownik „Ojczyzny” wszedł do Rady Jedności Narodowej, gdzie współpraco-

wał z jej przewodniczącym Kazimierzem Pużakiem, „Bazyliem”, skazanym później w procesie szesnastu w Moskwie, oraz został przedstawicielem Stronnictwa Narodowego w Delegaturze Rządu.

Powstanie Warszawskie rozbiło działalność „Ojczyzny”, gdyż wielu jej członków zginęło w Powstaniu. 15 lipca 1945 r. odbył się w Poznaniu zjazd „Ojczyzny”, na którym organizację rozwiązano.

Po powrocie do Poznania Jan Jacek Nikisch został wpisany uchwałą Rady Adwokackiej w Poznaniu na listę adwokatów i rozpoczął praktykę adwokacką z siedzibą przy Placu Wolności 5. Rozwinął swoją kancelarię adwokacką jako wybitny cywilista. Równocześnie nadal zajmował się problematyką zachodnią jako członek Instytutu Zachodniego w Poznaniu, współorganizator Polskiego Związku Zachodniego i Zachodniej Agencji Prasowej w Poznaniu oraz Towarzystwa Rozwoju Ziem Zachodnich – będąc członkiem Rady Naczelnej w Warszawie i członkiem Zarządu Wojewódzkiego w Poznaniu od założenia do rozwiązania.

Kontakty Nikischa z kolegami z „Ojczyzny” zwróciły uwagę władz bezpieczeństwa. 10 marca 1949 r. Nikisch został aresztowany. Po długotrwałym śledztwie prokurator wojskowy wniósł akt oskarżenia, w którym oskarżył Nikischa, Kiryła Sosnowskiego i Edwarda Serwańskiego o to, że w okresie od czerwca 1945 do jesieni 1946 r. na terenie Katowic i Poznania działali w zamiarze zmiany przemocą ustroju Państwa Polskiego przez to, że brali udział w nielegalnym związku „Ojczyzna” po 1945 r. i kontaktowali się ze Stronnictwem Narodowym w Londynie, które koordynowało prace

podziemnych organizacji antykomunistycznych. Nad oskarżonymi zawisła groźba, że podzielią los działacza narodowego z Londynu Adama Doboszyńskiego, który po przyjeździe do Poznania został aresztowany, oskarżony, skazany na śmierć i stracony.

Wyrokiem Wojskowego Sądu Rejonowego w Warszawie 9 sierpnia 1950 r. Jan Jacek Nikisch został skazany z art. 86 § 2 Kodeksu karnego Wojska Polskiego na karę ośmiu lat więzienia oraz utratę praw publicznych i obywatelskich praw honorowych na okres czterech lat oraz przepadek całego mienia skazanego. Równocześnie Sąd na mocy ustawy z 22 lutego 1947 r. o amnestii złagodził karę pozbawienia wolności o połowę, tj. do czterech lat więzienia. Pozostali współoskarżeni zostali również skazani na takie same kary.

Nikisch w związku z treścią wyroku, na polecenie Ministra Sprawiedliwości został skreślony uchwałą Rady Adwokackiej w Poznaniu z listy adwokatów. Żona Barbara Nikisch i troje małoletnich dzieci pozostały bez środków do życia. Pomoc kolegów adwokatów Izby Poznańskiej umożliwiła egzystencję rodzinie Nikischa.

Po wypadkach poznańskich w czerwcu 1956 r. Sąd Wojewódzki dla m.st. Warszawy 23 lipca 1956 r. postanowił skazanemu Nikischowi orzeczoną karę z art. 86 § 2 K.K.W.P. utratę praw publicznych i obywatelskich praw honorowych na okres lat 4 darować.

W związku z odwilżą październikową w 1956 r. Sąd Najwyższy 22 maja 1958 r. uniewinnił Jana Jacka Nikischa, Kiryła Sosnowskiego i Edwarda Serwańskiego od zarzutu popełnienia przestępstw zarzucanych aktem oskarżenia.

W uzasadnieniu Sąd Najwyższy stwierdził m.in., że cele organizacji „Ojczyzna” postawione w czasie okupacji hitlerowskiej zostały po wyzwoleniu zrealizowane. Przypisanie zaś oskarżonym działania w celu zmiany przemocą „demokratycznego” ustroju Państwa Polskiego było bezpodstawne i niesłuszne. Spotkania zaś b. członków „Ojczyzny” po 1945 r. Sąd Najwyższy uznał za kontakty towarzyskie.

Jan Jacek Nikisch został ponownie wpisany na listę adwokatów Izby Poznańskiej i przyjęty do Zespołu Adwokackiego Nr 3 w Poznaniu przy ul. Lampego 10 (obecnie ul. Gwarna 10), później przy ul. Fredry 2/4.

Mimo ukończenia 70 lat Rada Adwokacka w Poznaniu wystąpiła do Prezydium Naczelnej Rady Adwokackiej w Warszawie o zezwolenie adw. Nikischowi na dalsze wykonywanie zawodu adwokackiego w ograniczonym zakresie. Niezależnie od praktyki adwokackiej, Jan Jacek Nikisch nadal udzielał się społecznie w pracach legislacyjnych samorządu adwokackiego nad nowym projektem ustawy o adwokaturze. Po Zjeździe Adwokackim w Poznaniu opracował w ramach Stowarzyszenia Adwokatów i Aplikantów Adwokackich w Poznaniu wytyczne do nowego projektu ustawy o adwokaturze.

Należy podkreślić, że mimo ogromu zasług w pracy społecznej adw. Nikisch nie zabiegał o odznaczenia ani wyróżnienia. Był bowiem człowiekiem honoru i wielkiej skromności. Jednakże na wniosek Instytutu Zachodniego w Poznaniu Rada Państwa PRL uchwałą z 6 marca 1985 r. odznaczyła go Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski. Na uroczystość do Rady Adwo-

kackiej nie przybył, ale podziękował Radzie za jej intencje tłumacząc, że całe życie nie lubił celebry, lecz chciałby w ramach Komisji Historycznej przy ORA w Poznaniu przekazać młodemu pokoleniu ideały i doświadczenia w pracy społecznej. Nie urażona Rada Adwokacka w Poznaniu w uznaniu zasług Adw. Jana Jacka Nikischa przyznała mu medal „Zasłużony dla Adwokatury”.

Należy podkreślić, że adw. Nikisch mimo podeszłego wieku nadal udzielał się społecznie w Klubie Inteligencji Katolickiej, a nadto doprowadził wraz z kolegami z „Ojczyzny” do reaktywowania przedwojennego i zasłużonego dla Polski Towarzystwa Czytelni Ludowej, którego został prezesem. Dodać trzeba również, że był obrońcą internowanych i oskarżonych w stanie wojennym.

Liczne i wyczerpujące prace osłabiły jego organizm i w konsekwencji 15 kwietnia 1996 r. zmarł na atak serca.

Uroczysty pogrzeb z udziałem społeczeństwa wielkopolskiego i członków adwokatury poznańskiej i warszaws-

kiej, jak również współpracowników i przyjaciół z organizacji „Ojczyzna” i Instytutu Zachodniego odbył się 20 kwietnia 1996 r. na cmentarzu górczyńskim w Poznaniu, gdzie spoczywają ostatni powstańcy z 1863 r. oraz pierwsi powstańcy wielkopolscy z lat 1918–1919. Nad grobem zmarłego przemawiali m.in. ksiądz arcybiskup poznański Jerzy Stroba, działacz organizacji „Ojczyzna” oraz wicedziekan Okręgowej Rady Adwokackiej w Poznaniu – adw. Antoni Marciniak.

Wszyscy mówcy oddali hołd zasłużonemu działaczowi, który całe swoje życie poświęcił obronie praw człowieka jako adwokat, a jako obywatel dobrze zasłużył się Ojczyźnie.

Myślę, że adw. Jan Jacek Nikisch może służyć przykładem młodym adwokatom jako obywatelski wzór do naśladowania w pracy zawodowej i społecznej.

Cześć Jego pamięci!

Jan Płóciennik-Turski